

Фінансове право

УДК 347.734:336.71:347.451.42

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.20374583>

**Правова визначеність у регулюванні режимів ескроу рахунків
неспроможного банку: юридична аргументація в подоланні
міжгалузевих прогалин**

Володимир Венгер,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри
загальнотеоретичного правознавства і публічного права
НаУКМА, м. Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-3545-3996>

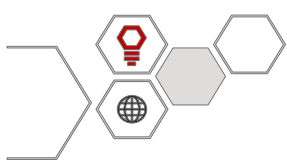
Наталія Кравченко,

кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри
загальнотеоретичного правознавства і публічного права
НаУКМА, м. Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-9334-195X>

Олексій Цельєв,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри
загальнотеоретичного правознавства і публічного права
НаУКМА, м. Київ, Україна
<https://orcid.org/0009-0002-9108-3085>

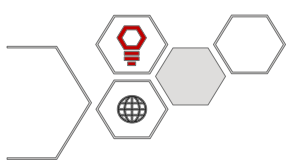
Прийнято: 12.05.2026 | Опубліковано: 25.05.2026

Анотація. В статті здійснено пошук юридичної аргументації для справедливого захисту прав учасників відносин, які виникають в ліквідаційній процедурі неспроможного банку, включаючи як відносини цивільно-правового характеру за участі власника рахунку ескроу, так і відносини публічного порядку за участі регуляторних органів банківської діяльності. Визначено правову природу відносин щодо відкриття та функціонування рахунків умовного зберігання(ескроу), правовий режим коштів такого рахунку, а також розмежовано цивільні(приватні) та фінансові(публічні) засади регулювання таких правовідносин, зокрема, в процесі ліквідаційних процедур неплатоспроможного банку.

Досліджено права кредиторів банку – власників ескроу рахунків та обов'язків банку(ліквідатора) щодо їх повернення на предмет дотримання принципу правової визначеності в правовому регулюванні означених відносин.

Зроблено висновок про існування прогалин у нормативному регулюванні відносин щодо виконання зобов'язань за умовами договору рахунку умовного зберігання(ескроу) між банком, володільцем рахунку ескроу та ліквідатором банку, як в спеціальному законі щодо процедури ліквідації банків, яким є Закон «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб», так і в підзаконних нормативних актах Фонду гарантування вкладів фізичних осіб і Національного банку України, а саме: законом, прямо не визначено винятку щодо включення/не включення грошей з ескроу рахунку до ліквідаційної маси банку; не визначено механізму повернення грошей з ескроу рахунку бенефіціару чи власнику рахунку позачергово безпосередньо ліквідатором банку, у випадку коли банк не виконав зобов'язання по поверненню грошей власнику перед початком ліквідаційної процедури; не визначено зобов'язань банку по депонуванню (збереженню) грошей, які знаходяться на ескроу рахунках.

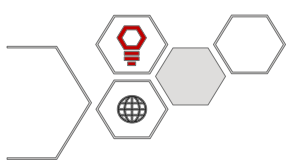

Сучасний стан правового регулювання досліджуваних відносин є свідченням порушення принципу правової визначеності. Враховуючи вимоги ч. 2. ст.19 Конституції України, виконання ліквідатором банку, яким є Фонд гарантування вкладів, своїх обов'язків в процедурі ліквідації банків щодо дотримання режиму рахунків ескроу суттєво ускладнюється, а тому потребує конкретизації законодавцем механізму повернення таких коштів власнику. Запропоновано внести зміни до ч.2 ст.50 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» щодо виключення коштів на ескроу рахунках з ліквідаційної маси банку.

Ключові слова: принцип правової визначеності, юридична аргументація, судова аргументація, банківське право, банківські рахунки, режим коштів на банківських рахунках, договір рахунка умовного зберігання (ескроу), ліквідація банків, реєстр вимог кредиторів, Фонд гарантування вкладів фізичних осіб.

Compliance with Legal Certainty in the Regulation of Escrow Account Regimes of an Insolvent Bank: Legal Argumentation in Overcoming Interdisciplinary Gaps

Abstract: The article seeks legal arguments for the fair protection of the rights of participants in relations arising during the liquidation procedure of an insolvent bank. This includes both civil law relations involving escrow account holders and public policy relations involving banking regulatory authorities. The study defines the legal nature of relations regarding the opening and operation of conditional storage (escrow) accounts, the legal regime of funds held in such accounts, and delineates the civil (private) and financial (public) principles of regulating such legal relationships, particularly within the bank liquidation process.

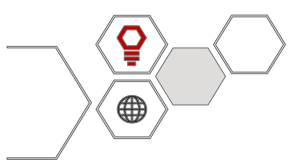
The author examines the rights of bank creditors—escrow account holders—and the obligations of the bank (liquidator) regarding the return of funds, specifically through the lens of compliance with the principle of legal certainty.

The study concludes that there are significant gaps in the regulatory framework governing the fulfillment of obligations under escrow account agreements between the bank, the account holder, and the liquidator. These gaps are identified both in the specialized Law "On the System of Guaranteeing Deposits of Individuals" and in the bylaws of the Deposit Guarantee Fund and the National Bank of Ukraine. Specifically:

- The law does not explicitly define exceptions regarding the inclusion or exclusion of escrow account funds from the bank's liquidation estate;
- There is no established mechanism for the priority return of funds from an escrow account to the beneficiary or account holder directly by the liquidator in cases where the bank failed to fulfill its repayment obligations prior to the commencement of liquidation;
- The bank's obligations regarding the depositing (safekeeping) of funds held in escrow accounts remain undefined.

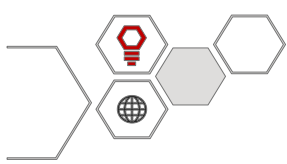
The current state of legal regulation in this area demonstrates a violation of the principle of legal certainty. Given the requirements of Article 19, Part 2 of the Constitution of Ukraine, the performance of duties by the liquidator (the Deposit Guarantee Fund) regarding the maintenance of the escrow account regime is substantially hindered. Consequently, the legislator must specify the mechanism for returning such funds to the rightful owner. It is proposed to amend Part 2 of Article 50 of the Law of Ukraine 'On the Household Deposit Guarantee System' regarding the exclusion of funds held in escrow accounts from the bank's liquidation estate.

Keywords: bank accounts, bank liquidation, banking law, Deposit Guarantee Fund, escrow account agreement, judicial argumentation, legal argumentation,

principle of legal certainty, regime of funds in bank accounts, register of creditors' claims.

Постановка проблеми. Останнім часом, очевидно, у зв'язку з розширенням практики відкриття банками рахунків ескроу, почастішали звернення українських науковців до дослідження правового режиму такого рахунку, в той же час питання правового регулювання відносин, які виникають при відкритті інших банківських рахунків, зокрема, поточного, вже давно дискутуються. Особливо актуальним стало це питання у зв'язку з формуванням черги кредиторів неплатоспроможного банку, в число яких потрапляють і власники рахунків ескроу, які, відкриваючи його, були переконані (і не безпідставно, оскільки очікували прямої дії норм Цивільного кодексу України), в тому, що навіть ліквідація банку не приведе до втрати таких коштів та їх вимоги не загубляться в численній черзі задоволення вимог до банку. З іншого боку, фінансово-правове регулювання Національним банком України відносин щодо надання платіжних послуг та норми Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» не дають прямої відповіді, чи дозволяє режим кореспондентського рахунку банку, що ліквідується, поза чергою кредиторів задовільнити вимогу власника рахунку умовного зберігання(ескроу) про перерахування йому коштів з цього рахунку. Тож **метою цієї статті** є пошук юридичної аргументації для справедливого захисту прав учасників відносин, які виникають в ліквідаційній процедурі неспроможного банку, включаючи як відносини цивільно-правового характеру за участі власника рахунку ескроу, так і відносини публічного порядку за участі регуляторних органів банківської діяльності. Дослідження передбачає визначення правової природи відносин щодо відкриття та функціонування рахунків умовного зберігання(ескроу), правового режиму коштів такого рахунку, а також встановлення співвідношення(чи розмежування)

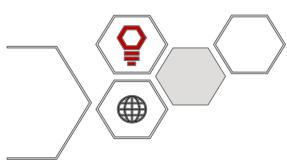

цивільних(приватних) та фінансових(публічних) засад регулювання таких правовідносин, зокрема, в процесі ліквідаційних процедур неплатоспроможного банку, окреслення прав кредиторів банку – власників ескроу рахунків та обов'язків банку(ліквідатора) щодо їх повернення, з'ясування шляхів дотримання принципу правової визначеності в правовому регулюванні означених відносин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Першим і єдиним на теперішній час комплексним науковим дослідженням теоретичних та практичних проблем застосування договору рахунка умовного зберігання (ескроу) в українській правовій науці є дисертаційна робота Ю.Я. Таргоній[7], яка дослідила порядок укладення, форму, зміст, правовий статус сторін такого договору, підстави та наслідки його припинення з урахуванням європейської практики за законодавством України та правом ЄС. Таргоній Ю.Я. дійшла висновку, що більшість науковців схиляються до думки, що природа договору ескроу носить забезпечувальний характер, хоча і не є видом забезпечення цивільно-правового зобов'язання, однак, він «створює гарантії для виконання зобов'язання як перед бенефіціаром, так і перед клієнтом та є свого роду забезпечувальним заходом» [7, с.63]. Вчена дослідила відмінності у правовому регулюванні окремих підстав припинення договору рахунка ескроу у Франції та США, а також особливості дії забезпечувального довірчого управління в Німеччині, яке не припиняється при банкрутстві, що забезпечує сторони від неможливості отримати належне їм відповідно до умов договору.

Синчук С., Шпуганич І. [8] досліджували окремі питання використання рахунку ескроу в нотаріальній практиці. Відповідно до статті 537 ЦК України рахунки ескроу дають можливість боржнику виконувати зобов'язання шляхом внесення боргу на рахунок ескроу як альтернативу його внесенню на депозит нотаріуса. Правову природу ескроу та його застосування у процедурі сквіз-аут

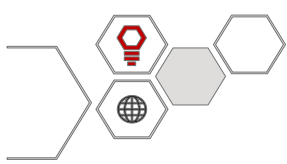

розглядали Ольга Зозуляк і Ірина Главач, які наголошували на удосконаленні процедурних аспектів застосування таких рахунків[9]. Теоретичні та практичні аспекти ескроу як фінансового інструменту з метою визначення його ролі в стимулюванні економічного розвитку України вивчали Нестеренко О. О. та Пономаренко В. О. [10]

До висновку про те, що кошти на рахунку ескроу не включаються до складу ліквідаційної маси самого володільця рахунку у разі його банкрутства дійшла дослідниця А.О. Згама[11, с.37], виходячи із правової природи договору ескроу. Однак, питання, чи включаються ці кошти до ліквідаційної маси банку-агента, не розглядалось. До окремих аспектів правового режиму коштів на рахунку умовного зберігання(ескроу) зверталась Голубєва Н. Ю., яка торкалась питань примусового списання таких коштів та доречно стверджувала, що кошти на цьому рахунку блокуються і не можуть бути спрямовані на погашення зобов'язань ні самого власника рахунку, ні бенефіціара, ні на погашення зобов'язань банку перед його кредиторами[12]. Питання фінансового обліку операцій за рахунками ескроу було предметом досліджень вчених-економістів[13]. Цікавим є аналіз використання ескроу рахунків суб'єктами підприємницької діяльності за договорами факторингу, що сприяє довірі до фінансових операцій[14]. Щодо процедури банкрутства, то дослідження в основному стосуються питань самого інституту неспроможності[15,16], правового статусу кредиторів[17] та захисту їх прав[18], а питання щодо черги задоволення вимог кредиторів та ліквідаційної маси банку все ще потребують більш ґрунтовної уваги вчених.

Викладення дослідження.

В українській правовій доктрині договір рахунку умовного зберігання (ескроу) визначається як тристоронній договір між клієнтом (боржником за основним зобов'язанням), бенефіціаром (кредитором за основним зобов'язанням та отримувачем коштів з рахунку ескроу) і банком, або

двосторонній договір між клієнтом та банком на користь бенефіціара, згідно якого клієнт передає на зберігання банку кошти для виконання зобов'язання клієнта щодо їх передання іншій особі (бенефіціару), а банк зобов'язується зберігати ці кошти і передати їх бенефіціару (бенефіціарам) чи іншій особі, за умови настання визначеної/визначених у договорі підстави/підстав. [7, с.6] Отже суб'єктами цивільно-правових відносин з відкриття та функціонування рахунку умовного зберігання(ескроу) є: депонент (власник, клієнт банку); бенефіціар; банк - ескроу агент. В цивільно-правовому регулювання приймають участь норми Цивільного кодексу України та положення укладених договорів: договору банківського рахунку та договору умовного зберігання (ескроу).

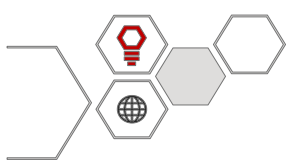
Зазначимо, що ці відносини підпадають як під приватно-правове, так і під публічно-правове регулювання. В публічно-правовому вимірі до зазначених відносин додаються такі суб'єкти як:

- Національний банк України, як державний регулятор, - щодо визначення режиму зазначених видів рахунків; банківського регулювання та нагляду у сфері надання платіжних послуг; індикативного регулювання у формі встановлення нормативів резервування коштів за поточними рахунками і рахунками ескроу;

- Фонд гарантування вкладів фізичних осіб – щодо формування розміру внеску до цього фонду; участі у процедурах в разі настання неплатоспроможності банку, зокрема визначення вимог кредиторів неплатоспроможного банку, включно з кредиторами за рахунком ескроу;

- органи фінансового моніторингу - щодо здійснення фінансового моніторингу операцій, які здійснюються за рахунками, в тому числі умовного зберігання (ескроу).

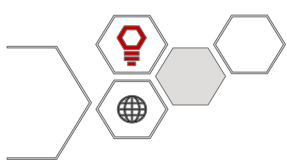
Розглядаючи публічно-правове регулювання досліджуваних відносин звертаємось до норм законів спеціального регулювання: «Про систему

гарантування вкладів фізичних осіб», "Про Національний банк України", «Про банки та банківську діяльність», «Про платіжні послуги», «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення».

Доктринальні дослідження виходять з того, що договір ескроу укладається в забезпечення здійснення розрахунків за основним договором. Для порівняння, Таргоній Ю.Я. зазначає, що у правовій системі Англії та США правова природа договору ескроу у контексті його забезпечувального характеру дещо відрізняється від вітчизняної. Ескроу трактується як зобов'язання, відповідно до якого грошові кошти передаються боржником (депонентом) третій особі (ескроу-агенту), функцією якої є забезпечення виконання зобов'язань боржника перед кредитором. Якщо у німецькому праві функції ескроу виконує договір подвійного довірчого управління, який унеможлиблює притаманні ескроу негативні наслідки у випадку банкрутства сторін, то у випадку банкрутства установника управління треті особи не можуть розраховувати на отримання їм належного за договором. На відміну від договору ескроу в Україні, забезпечувальне довірче управління при банкрутстві не припиняється. У випадку банкрутства довірчого управителя, за подвійним довірчим управлінням сторони отримують належне їм згідно договору[7, с.181]. У праві ж України, а саме за нормами статті 1076-8 ЦКУ, договір рахунку умовного зберігання (ескроу) припиняється у разі ліквідації банку, в якому відкрито такий рахунок. Погодимось, що правове регулювання договору ескроу в Україні суттєво відрізняється.

Порівнюючи правове регулювання різних видів банківських рахунків(вкладного, поточного, рахунку умовного зберігання (ескроу), кореспондентського і розрахункового), які відповідно до статті 63 Закону «Про платіжні послуги» відкриваються банками для виконання платіжних операцій

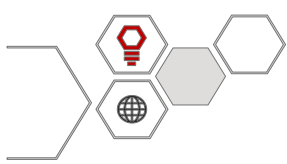

з грошовими коштами, зазначимо, що всі вони відкриваються на підставі цивільно-правових договорів у порядку, встановленому Національним банком України. Законодавець саме в цьому законі(стаття 64), уповноважуючи Національний банк визначати порядок відкриття рахунків та їх режими, вживає термін «режим» в розумінні визначення видів платіжних операцій, які здійснюються за рахунками. Отже умови відкриття зазначених рахунків та особливості їх обслуговування зазначаються в договорах, які укладаються між банком як надавачем платіжних послуг з обслуговування рахунку та користувачем - власником рахунку, однак зазначимо, що правовий режим коштів на цих рахунках, операції з ними підпадають під фінансово-правове регулювання нормами інструкцій Національного банку України, зокрема: для Національного банку і його клієнтів [3] та для банків і їх клієнтів [2]. Щодо кожної категорії клієнтів визначено перелік документів, які повинні бути надані ними для відкриття рахунку.

Договір ескроу може передбачати різні варіанти правового режиму коштів на цьому рахунку: відсутність у власника рахунку і бенефіціара права розпоряджатися коштами на рахунку або наявність такого права, але з певними обмеженнями щодо їх використання. Виключний перелік операцій за рахунком ескроу включає:

- 1) зарахування коштів на рахунок, перерахування їх бенефіціару або повернення власнику рахунку;
- 2) звернення стягнення на майнові права на ці кошти або на права вимоги власника рахунку чи бенефіціара до банку (у випадках, установлених статтею 1076-6 ЦК України);
- 3) сплата винагороди банку за послуги з обслуговуванням рахунку[2].

Як бачимо, серед цих операцій відсутні вказівки щодо дій, які мають бути вчинені з грошовими коштами у разі банкрутства банку.

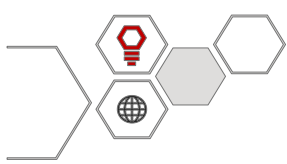
Для клієнтів Національного банку України, зазначених у статті 42 Закону України "Про Національний банк України", також визначений окремий порядок[3] відкриття рахунків ескроу, чим підтверджено особливий статус коштів на ньому, однак режим рахунку містить аналогічні операції щодо списання коштів.

Таким чином, правова природа ескроу рахунку проявляється через посилений захист грошей від списання та необхідність захисту інтересів не тільки володільця, а й бенефіціара. Крім того, в правовому регулюванні ескроу рахунку відображається особлива довіра до банку, як агента, який тимчасово зберігає кошти клієнта.

Цивільно-правовий аналіз(ст.ст. 1076 -1 -1076-8 ЦКУ) режиму рахунку ескроу також свідчить про відсутність вказівок щодо процедури повернення ескроу-агентом коштів та щодо дій банку(чи органу, який його представляє) в разі настання неплатоспроможності банку(за власною ініціативою, чи має бути платіжна інструкція володільця рахунку, строки для повернення коштів тощо) .

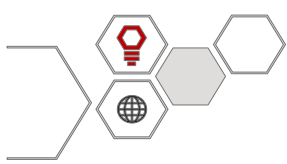
Згідно норми ч.2 ст. 1076-8 ЦК України, договір рахунку умовного зберігання (ескроу) припиняється у разі ліквідації банку, в якому він відкритий. Відповідно до п. 129 Інструкції про порядок відкриття та закриття рахунків користувачам надавачами платіжних послуг з обслуговування рахунків, банк закриває рахунок умовного зберігання (ескроу) у разі припинення або розірвання договору рахунку умовного зберігання (ескроу) або в інших випадках, встановлених договором рахунку умовного зберігання (ескроу) [2]. Тобто, припинення договору є підставою для виконання банком обов'язку закрити рахунок, перерахувавши кошти з рахунку в порядку і за реквізитами, визначеними договором.

Дії банку (ліквідатора) у випадку припинення договору умовного зберігання(ескроу) частково можуть бути визначені на підставі частини

третьої статті 1076² Цивільного кодексу України, яка приписує банку за настання підстав, передбачених договором рахунка умовного зберігання(а це може бути така підстава як припинення договору) обов'язок у встановлений договором строк (за його відсутності - протягом п'яти робочих днів з дня настання відповідних підстав) перерахувати суму, що знаходиться на рахунку умовного зберігання, бенефіціару або вказаній ним особі. Зауважимо, що норми статті 1075 Цивільного кодексу України щодо розірвання договору банківського рахунку за ініціативою банку чи самого володільця рахунку до договору ескроу не застосовуються. Стаття 1076⁸ Цивільного кодексу України містить прямі приписи щодо припинення договору рахунку умовного зберігання (ескроу) у разі ліквідації банку, з яким такий договір укладено. Нормами цієї ж статті передбачено, що у разі припинення договору банк закриває рахунок, а грошові кошти, що знаходяться на рахунку, повертає володільцеві рахунку, або за наявності підстав, зазначених у договорі рахунку умовного зберігання, - бенефіціару. Однак знову ж таки, які дії має вчинити ліквідатор за таких обставин у разі ліквідації банку та втрати платоспроможності банку, цивільне законодавство не визначає. А нормативні акти НБУ не надають права ліквідатору банку повертати такі кошти з рахунку ескроу, оскільки всі зобов'язання банку виконуються в порядку задоволення вимог кредиторів.

Для розуміння подальшої долі коштів, які були зараховані на рахунок ескроу, потрібно дослідити значення терміну “вклад”, що міститься у Законі України “Про систему гарантування вкладів фізичних осіб” [1]. Згідно норми ч. 1 ст. 2 вищезгаданого нормативного акту, вклад - це кошти в готівковій або безготівковій формі у валюті України або в іноземній валюті, які залучені банком від вкладника на умовах договору банківського рахунку, банківського вкладу, включаючи нараховані відсотки. У свою чергу, вкладник - це фізична особа, яка уклала або на користь якої укладено договір банківського рахунку,

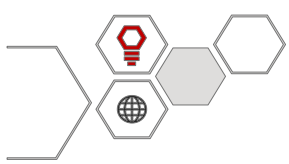

банківського вкладу (депозиту). Із визначень законодавця зазначених термінів випливає однозначний висновок, що юридичні особи не охоплюються терміном «вкладник», а тому будь-які банківські рахунки юридичних осіб, включаючи рахунок ескроу, не є «вкладом». Щодо фізичних осіб, включаючи ФОП, такого однозначного висновку щодо рахунків ескроу зробити не можна. Оскільки договір рахунка ескроу є різновидом договору банківського рахунка, так само як і поточні, інвестиційні, вкладні та інші рахунки, до клієнтів та бенефіціарів цього договору (фізичних осіб та фізичних осіб-підприємців) потрібно застосовувати термін «вкладник» в розумінні Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб».

В ході дослідження норм цього Закону, який є спеціальним законодавчим актом, що визначає правові, фінансові та організаційні засади функціонування системи гарантування вкладів фізичних осіб, порядок виплати Фондом відшкодування за вкладом, а також повноваження та функції Фонду щодо виведення неплатоспроможних банків з ринку і ліквідації банків, з'ясовано, що вони також не містять прямих вказівок щодо механізму повернення володільцям (власникам) коштів, які обліковуються на рахунках ескроу.

Правила формування ліквідаційної маси банку визначені в статті 50 Закону «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб». Згідно норм цієї статті до ліквідаційної маси банку включаються: будь-яке нерухоме та рухоме майно, кошти, майнові права та інші активи банку. Винятком із цього кола є: майно, що є об'єктом довірчої власності; інше майно у випадках, прямо передбачених законом; банкноти і монети, передані Національним банком України на зберігання та для проведення операцій з ними; ліцензія, гудвіл.

Не включається до складу ліквідаційної маси і майно, щодо якого банк є користувачем або зберігачем, а повертається його власнику відповідно до закону або договору. До прикладу, іпотечні активи, що перебувають в

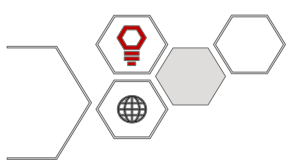

управлінні банку, об'єкти довірчої власності, а також кошти на рахунку фонду фінансування будівництва або майно фонду операцій з нерухомістю, у тому числі кошти на його рахунку, що перебувають в управлінні банку, не включаються до ліквідаційної маси банку.

Очевидно, саме з тих підстав, що кошти, передані в довірче управління мають бути повернуті власнику, законодавець передбачив в статті 26 Закону, що Фонд не відшкодовує кошти, передані банку в довірче управління.

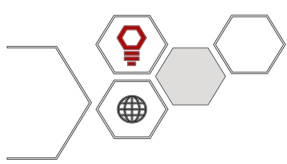
Хоча договір ескроу містить ознаки довірчого і забезпечувального характеру, треба зауважити, що кошти ескроу не є об'єктом довірчої власності, в розумінні параграфу 8 «Довірча власність» Глави 49 «Забезпечення виконання зобов'язань» Цивільного кодексу України. Відповідно, слід констатувати наявність прогалини в нормативному регулюванні правил формування ліквідаційної маси банку, визначених в статті 50 Закону «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» щодо ескроу рахунків. Бланкетне формулювання п.2 цієї статті, який передбачає можливість не включення майна у ліквідаційну масу у випадках, прямо передбачених законом, спонукає шукати подібні винятки в інших нормативних актах.

Найближчими за видом та предметом регулювання, є приписи статті 1076-6 Цивільного кодексу України, які визначають статус грошових коштів на рахунку ескроу та передбачають недопустимість звернення стягнення на грошові кошти на ньому, як за зобов'язаннями банку, в якому відкрито рахунок (в тому числі у разі його ліквідації), так і за зобов'язаннями володільця рахунку та бенефіціара (також і у разі їх ліквідації). Проте, буквальне тлумачення припису не дає чітких підстав вважати вказану норму такою, яка прямо передбачає не включення ескроу коштів до ліквідаційної маси банку і зобов'язання повернення кошти володільцю.

В даному випадку слід застосовувати розширювальне тлумачення, враховуючи мету законодавчої норми та її місце в системі нормативного регулювання відповідних відносин.

Вочевидь, заборона звернення стягнення на ескроу гроші, в тому числі у випадку ліквідації банку, коли зобов'язання повернути кошти з інших рахунків потрапляють до реєстру вимог кредиторів, спрямована на повне збереження грошей на вказаних рахунках. В такий спосіб законодавець підкреслив характер умовного зберігання грошей на ескроу, а також його довірчий і забезпечувальний характер. Зроблений висновок можливо підкріпити наступним аргументом з практики застосування ескроу. Відкривати такі рахунки в банках, як і укладати відповідні договори, можуть не тільки господарюючі суб'єкти. Такі можливості є в осіб, які займаються правовою практикою, наприклад нотаріусів. В практиці Європи і США ескроу агентами виступають не тільки банки але і адвокати, юридичні фірми, аудитори, нотаріуси тощо. При здійсненні своєї професійної діяльності, вказані особи приймають на умовне зберігання грошові кошти, цінні папери тощо своїх клієнтів. Ці активи зберігаються на ескроу рахунках до виконання відповідних зобов'язань інших осіб, контроль за виконанням котрих вони здійснюють. Законодавець, накладаючи заборону на арешт і стягнення з таких рахунків, тим самим забезпечує збереження коштів та виконання зобов'язань, які пов'язані з діяльністю третіх осіб, безвідносно до можливих боргів ескроу агента (банка, нотаріуса тощо). Розуміючи мету вказаної заборони, важко припустити, що за умови ліквідації банку, гроші з ескроу рахунків повинні потрапляти в чергу задоволення вимог кредиторів, що рівноцінно їх стягненню. Так як, і в першому і в другому випадку, гроші з рахунку підлягають списанню. Тим самим власник рахунку або бенефіціар міг би бути позбавленим правової певності у можливості отримати гроші з умовного

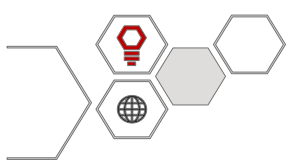
зберігання в ескроу агента у випадку його ліквідації, що рівнозначно запереченню мети відкриття такого рахунку.

Треба зауважити, законодавець чітко не визначився на чию користь повинні бути збережені гроші, у випадку ліквідації банку, власника рахунку чи бенефіціара. Аналогія з власністю на зберіганні чи довірчому управлінні в даному випадку не є прямою, так як у вказаних активів є заздалегідь визначений власник. Слід констатувати, це питання вирішується в кожному випадку окремо, виходячи зі змісту договору, який супроводжує відкриття ескроу рахунку та стану виконання чи не виконання відповідних його умов на дату відкриття ліквідаційної процедури банку. Вказаний алгоритм підтверджується нормами ст.1076-8 Цивільного Кодексу України.

Сама презумпція зобов'язання повернення коштів з ескроу, зумовлює право банку, перед тим як закрити рахунок, здійснити відповідний переказ з свого рахунку на поточний рахунок власника чи бенефіціара.

Більш глибокого розуміння режиму коштів, які перебувають на рахунках ескроу, на наш погляд, додає аналіз участі цих коштів у формуванні банківських резервів(фондів). Правила фінансового обліку банківських операцій передбачають, що рахунки умовного зберігання ескроу обліковуються в балансі банку відокремлено від поточних та інших банківських рахунків на окремих балансових рахунках 2602(для суб'єктів господарювання), 2622(для фізичних осіб), 2624 (для суб'єктів незалежної професійної діяльності), 2652(для небанківських фінансових установ) [4]. Ці рахунки приймають участь при обрахунку обов'язкових резервів, які формуються банками.

Щодо нарахування збору до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, то слід зазначити, що відповідно до Положення про порядок розрахунку, нарахування і сплати таких зборів[6]. база нарахування регулярного збору визначається як середньоарифметична за розрахунковий період сума

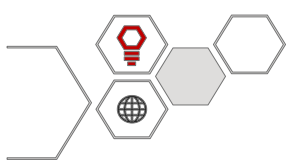

щоденних балансових залишків на рахунках з обліку вкладів та відсотків за ними. Поняття «вклад» і «вкладник» вживається у значенні, визначеному Законом України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб», про що зазначалось вище. Тобто залишки по рахунках ескроу юридичних осіб не мають враховуватись в розрахунку, а тільки фізичних осіб і фізичних осіб-підприємців.

Вважаємо за необхідне звернутись до характеристики повноважень Фонду гарантування вкладів фізичних осіб на виконання цивільно-правових приписів щодо рахунку ескроу в процедурі ліквідації банку. Повноваження та функції Фонду щодо виведення неплатоспроможних банків з ринку і ліквідації банків, порядок виплати відшкодування за вкладами визначаються Законом України «Про систему гарантування вкладів»(ст.1.), іншими законами України, нормативними актами Фонду та Національного банку України.

Положенням «Про виведення неплатоспроможного банку з ринку» [5] встановлено порядок прийняття рішень та вчинення дій Фондом в процесі процедури виведення банку з ринку, здійснення тимчасової адміністрації та/або ліквідації банку, коли Фонд виконує функції тимчасового адміністратора та ліквідатора неплатоспроможного банку.

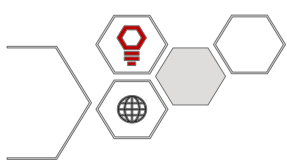
Особливості функціонування банку полягають в тому, що кошти, які залучені банком та обліковуються на рахунках його клієнтів одночасно є ресурсами банку, які використовуються ним для здійснення активних банківських операцій (операцій із розміщення банківських ресурсів (надання кредитів, інших кредитних операцій, інвестування). І таке право банку кореспондується з нормами статті 1066 Цивільного кодексу України, які передбачають право банку використовувати грошові кошти на рахунку клієнта, гарантуючи його право безперешкодно розпоряджатися цими коштами.

Виходячи із правової природи рахунку умовного зберігання (ескроу) та безготівкової форми коштів, які обліковуються на такому рахунку, а також враховуючи, що з початком ліквідаційної процедури дія договору ескроу припиняється, можна зробити висновок, що за таких обставин, у банку виникає зобов'язання перед володільцем рахунку щодо їх повернення у повному обсязі, хоча фізично таких коштів на коррахунку банку може не бути. Проте у ліквідатора банку законодавчо визначеного алгоритму дій в такому випадку немає.

Теоретично, якщо договором ескроу передбачено, що банк-агент не має права користуватися коштами на ескроу рахунку, то банк повинен депонувати ці кошти і не використовувати їх як ресурси. Умовно, «покласти в скриньку». Якби це були готівкові кошти на відповідальному зберіганні банку, тоді банк при ліквідації повідомив би клієнта про необхідність забрати свої кошти. Однак, процедури депонування безготівкових коштів за договором умовного зберігання (ескроу) на випадок неплатоспроможності банку банківське законодавство не містить. Єдиною фінансовою нормою є зазначена вище інструкція НБУ, яка, як зазначалось вище, в режимі ескроу рахунку передбачає можливість списання безготівкових коштів у разі звернення стягнення на майнові права на кошти або на права вимоги до банку у випадках, установлених статтею 1076-6 ЦК України. З чого слідує, що єдиним можливим механізмом повернення коштів ескроу рахунку поза визначеною чергою задоволення вимог кредиторів є судова процедура.

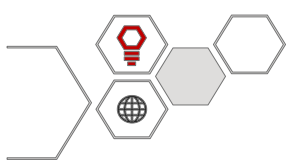
Судова практика за спорами щодо повернення коштів володільцю рахунку ескроу в процедурі ліквідації банку є нечисленною, однак дає можливість здійснити аналіз юридичної аргументації як учасників спорів, так і судів при прийнятті рішень. Як свідчать судові справи, суди стають на позицію захисту власників рахунку ескроу, та зазначають, що грошові кошти на цих рахунках не можуть бути включені до ліквідаційної маси та мають бути їм

повернуті відповідно до положень частини 1 статті 1076-6 Цивільного кодексу України. Так, касаційна інстанція у постанові від 9 квітня 2024 року у справі № 910/12464/22[19] причину виникнення спору бачить у визначенні наявності чи відсутності обов'язку у банку, що ліквідується, повернути такі кошти власнику та правомірності включення його кредиторських вимог до сьомої черги затвердженого реєстру акцептованих вимог кредиторів. Поклавши в основу аргументації свого рішення норми ст.ст. 1076-1, 1076-6, 1076-8 Цивільного кодексу України та частини 2 статті 50 Закону України "Про систему гарантування вкладів фізичних осіб" суд дійшов висновку про змішаний характер договору рахунку умовного зберігання (ескроу) з ознаками як договору комісії, так і договору зберігання, та за наявності прямої заборони звернення стягнення на такі кошти, за зобов'язаннями банку, в якому відкрито рахунок (в тому числі у разі його ліквідації), а отже, підстав для включення цих коштів у ліквідаційну масу та у чергу вимог кредиторів немає.

Разом з тим, хочемо зазначити, що суди, на наш погляд не беруть до уваги та не дають оцінки того, чи є наявні правові підстави повернути кошти ескроу рахунку у ліквідаційній процедурі самостійно банком без судового рішення, оскільки існують обмеження на використання кореспондентського рахунку банку, який став неплатоспроможним та ліквідується. Тобто має місце правова невизначеність щодо наявності підстав для виконання банком свого обов'язку без порушення визначеного фінансово-правовими нормами режиму рахунку банку в цей період.

Висновки. Результати дослідження свідчать про існування прогалин у нормативному регулюванні відносин щодо виконання зобов'язань за умовами договору рахунку умовного зберігання(ескроу) між банком, володільцем рахунку ескроу та ліквідатором банку, як в спеціальному законі щодо процедури ліквідації банків, яким є Закон «Про систему гарантування вкладів

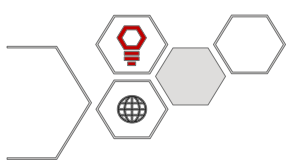
фізичних осіб», так і в підзаконних нормативних актах Фонду і Національного банку України, а саме:

- законом, прямо не визначено винятку щодо включення/не включення грошей з ескроу рахунку до ліквідаційної маси банку;
- не визначено механізму повернення грошей з ескроу рахунку бенефіціару чи власнику рахунку, позачергово, безпосередньо ліквідатором банку, у випадку коли банк не виконав зобов'язання по поверненню грошей власнику перед початком ліквідаційної процедури;
- не визначено зобов'язань банку по депонуванню (збереженню) грошей, які знаходяться на ескроу рахунках.

Такий стан нормативного регулювання є свідченням порушення принципу правової визначеності. Враховуючи вимоги ч. 2. ст.19 Конституції України, виконання ліквідатором банку, яким є Фонд гарантування вкладів, своїх обов'язків в процедурі ліквідації банків щодо дотримання режиму рахунків ескроу суттєво ускладнюється, а тому потребує конкретизації законодавцем в частині визначення механізму розпорядження цими коштами ліквідатором без порушення умов договору і норм закону. Зокрема, для вирішення цього питання у практичному вимірі потребує уточнення стаття 50 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб», частину 2 якої, на наш погляд, слід доповнити наступною нормою: «Кошти, які знаходяться на ескроу рахунках, не включаються до ліквідаційної маси банку та повертаються їх власнику відповідно до закону або договору в порядку, визначеному Національним банком України».

Список використаних джерел:

1.Про систему гарантування вкладів фізичних осіб : Закон України від 23.02.2012 № 4452-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4452-17> (дата звернення: 05.03.2026).

2. Про затвердження Інструкції про порядок відкриття та закриття рахунків користувачам надавачами платіжних послуг з обслуговування рахунків : Постанова Правління Національного банку України від 29.07.2022 № 162. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0162500-22> (дата звернення: 05.03.2026).

3. Інструкція про порядок відкриття та закриття Національним банком України рахунків клієнтам : Постанова Правління Національного банку України від 07.07.2022 № 138. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0138500-22> (дата звернення: 05.03.2026).

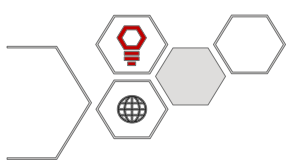
4. Про затвердження Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України : Постанова Правління Національного банку України від 11.09.2017 № 89. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0089500-17> (дата звернення: 05.03.2026).

5. Про затвердження Положення про виведення неплатоспроможного банку з ринку : рішення Виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб від 05.07.2012 № 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1273-12> (дата звернення: 05.03.2026).

6. Про затвердження Положення про порядок розрахунку, нарахування і сплати зборів до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб : рішення Виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб від 02.07.2012 № 1. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1273-12#Text> (дата звернення: 05.03.2026).

7. Таргоній Ю. Я. Договір рахунка умовного зберігання (ескроу) за законодавством України та правом ЄС : дис. ... д-ра філос. : 081 Право. Львів, 2024. 240 с. URL: https://lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2024/03/diss_Tarhonii.pdf

8. Синчук С., Шпуганич І. (2023). Виконання зобов'язання внесенням боргу на рахунок ескроу як альтернатива його внесенню на депозит нотаріуса

за законодавством України. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія: "Юридичні науки". 2023. Т. 10. № 4(40). С. 242-249.*

9. Ольга Зозуляк, Ірина Главач. Окремі спекти використання договору ескроу під час здійснення процедури сквіз-аут. Актуальні проблеми правознавства. 1 (37)/2024 . URL: 1-2024-181-187.pdf

10. Нестеренко О. О., Пономаренко В. О. Впровадження ескроу як основної передумови сталого фінансового розвитку України. URL: https://www.researchgate.net/publication/378431792_421-Chapter_Manuscript-23465-1-10-20240208

11. Згама А. О. Правова природа умовного депонування. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2018. № 1. С. 36–39. URL: http://www.lsej.org.ua/1_2018/10.pdf.

12. Голубєва Н. Ю. Договір рахунка умовного зберігання (ескроу) за законодавством України: <https://naukovipraci.nuoua.od.ua/arhiv/tom31/2.pdf>

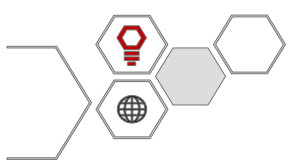
13. Ковальова Т.В. Ескроу рахунки: облікові спекти. Електронний ресурс: <https://ppb.khadi.kharkov.ua/article/view/218734>

14. Пономаренко, В.. Механізм рахунків умовного зберігання(ескроу) як інструмент стимулювання економічного розвитку в Україні. *Підприємництво та інновації*, 2025.(36), с.58-64.

15. Хомко Л. В., Яновицька А. В. Правове регулювання банкрутства : навчальний посібник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 280 с.

16. Пархоменко М.М., Мамедова А.Ф. Проблеми теорії та практики інституту банкрутства. Електронний ресурс: 25.pdf

17. Ярмоленко О.С. Правовий статус кредитора у справі про банкрутство: порівняльний аналіз. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, 2024. Серія ПРАВО. Випуск 86: частина 2, с.360-365

18. Бережна Катерина Вікторівна. Механізми захисту прав кредиторів у процесі банкрутства підприємств в Україні: адміністративно-правовий підхід. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2024, випуск 4, с.23-28. Електронний ресурс: <https://lj.journal.kspu.edu/index.php/lj/article/view/438/398>

19. Постанова Касаційного господарського суду Верховного Суду від 9 квітня 2024 року у справі № 910/12464/22, URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118519620>